

8. **Debata substantivisté vs. formalisté**

SANb1008/SANb1016

Úterý 9.4., 10:00-11:40

Kateřina Čanigová

Utvořte prosím skupiny po 3 členech*kách, v rámci skupiny zodpovězte následující otázky, poté je budete společně sdílet

- Co je dle vás a dle četby obsahem ekonomické antropologie? Jaká témata řeší?
- Z jakých autorů*ek ekonomická antropologie vychází? Jmenujte alespoň 5
- Co jsou to peníze? Jaké mají významy, vlastnosti...
- Jaké dvě hlavní funkce mají mince?
- V každé skupině vymyslete 1 výzkumné téma týkající se peněz. Témata musí být založena na teorii.
- Jsou peníze prostředkem proměny společnosti?

- Bonusové otázky :
- Co mají společného a čím se liší - zlatá mince, kterou se platilo v minulosti, současná bankovka, bankovní karta a internetové bankovníctví?
- Jsou cenné předměty, které obíhají v mimoevropských kulturách, penězi? Co se stane s kulturou a společností po příchodu peněz?

Peníze dle Harta (1986)

3 hlavní části článku

- 1, problematika peněz lokalizovaná v současné ekonomické historii, ukazuje jak vzrůst eurodolarového bankovníctví, barter a plastové kreditní karty podryvají státní kontrolu nad penězi v industriálních společnostech
- 2, dva přístupy v západní monetární teorii, Keynes – jejich pozice v názvu článku - hlava - symbol politické autority, peníze symbolizují vztah mezi lidmi ve společnosti, jsou tokenem, ocas - specifikace toho, jakou má mince hodnotu při platbě ve výměně, jako prostředek s hodnotou k transakci, peníze jsou jako komodita
=> peníze symbolizují sociální organizaci, snaha propojit oba ty aspekty peněz, vytvořit brikoláž, spíše než zlomení - antropolog má za úkol vytvořit toto propojení
- 3, Malinowského Trobriandské ostrovy, opozice mezi komoditami a tokeny je relevantní pro organizaci společnosti a výměnu v ní, etnografie nestátních společností přidává základní dimenzi k hledání efektivního porozumění toho, jaké síly utváří náš moderní svět, proti univerzálnosti Z společnosti

1, Moderní evoluce peněz

- institucionální organizace peněz, většina z nás má přístup k 5 formám peněz - mince, bankovky, šeky, úspory/spoření, a plastové karty
- tradiční forma peněz jako “specie” - mince obsahující drahé kovy ekvivalentní k jejich nominální hodnotě přežívají jen ve specializovaných trzích po zlaté mince po dva a půl milénia jediná alternativa ke speciím byly směňky/dlužní úpisy/dluhopisy - forma směnek v Evropě před 600 lety,
- mince byly poprvé masově produkovány v Británii před 1800 lety, potom v druhé půlce 19. st., národní papírové peníze vznikly jako rozšířená substitute pro specie
- kovové mince rozšířeny pro 2WW, obě formy papírové a kovové verze národní měny se staly národní měnou a stejně hodnotné, rozlišené spíše dle funkce než hodnotou za kterou je lze pořídit
- ještě stále i šeky, ty jsou ale nahazeny kreditními kartami - osobní likvidita je jimi nahrazena - tato decentralizovaná forma peněz bude mít národní měřítko – článek je z roku 1986!
- státní monopol na peníze byl prostředkem tlaku zdola i zvrchu, z mezinárodní sféry bankovníctví a z komerční sféry, kontrola nad likviditou národní ekonomiky
- peníze v bankovníctví jsou většinou iluzí, peníze jsou kreditem a tokenem symbolem něčeho nehmotného

Zlatý standard a Bretton woodská dohoda

- 19. stol. kredit byl založen na konverzi peněz na zlato, stabilní pro zahraniční výměnu/obchod, ale zlatý standard byl prolomen mezi dvěma světovými válkami, nahrazeno Bretton Woodskou dohodou před lety - státem garantovaná parita a hodnota mezi dolarem a sterlingem...
- “Všichni přítomní se v jednáních na všem shodli a výsledkem se stal podpis brettonwoodské dohody, která začala platit v roce 1945. Americký dolar se v důsledku této dohody stal oficiální rezervní měnou, od které navíc měly být měny ostatních zemí odvozovány. Současně Spojené státy musely garantovat směnitelnost dolaru za zlato v pevně stanoveném kurzu 35 dolarů za trojskou uncii zlata (asi 31,1 gramu).
- Brettonwoodská dohoda dala vzniknout Stabilizačnímu fondu, později Mezinárodnímu měnovému fondu, který nad nově vzniklým systémem začal dohlížet. Dále pak vznikla Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, později Světová banka.
- Možnost konvertibility dolaru za zlato nebyla vymahatelná po jednotlivci, ale měly na ni nárok centrální banky jiných zemí. V důsledku to znamenalo, že centrální banka Spojených států (Federální rezervní banka) byla povinna na žádost bank jiných zemí směnit dodanou sumu dolarů za odpovídající množství zlata.
- To v průběhu 60. let vedlo k odčerpávání zlata drženého americkými bankami z území Spojených států. V srpnu roku 1971, kdy o splnění závazku podle brettonwoodské dohody zažádaly Francie a Velká Británie, jim tehdejší prezident Richard Nixon nevyhověl a 15. srpna tzv. uzavřením zlatého okna brettonwoodský systém zrušil.
- To vedlo k éře pohyblivých devizových kurzů, stejně tak k menšímu dohledu na „tisknutí“ peněz centrálními bankami. To se dnes stává příčinou a zřejmě i následkem krize na finančních trzích. Nejspíše i proto se teď politici zpět dovolávají transparentnější regulace. Finanční krize podkopala důvěru v současné uspořádání světových finančních trhů a politici nyní sní o pevnějších základech.”

Počátek finančních krizí – éra úvěrů a dluhů

- > mezinárodní obchod byl založen na měně US, rezervní měna byla dolar — důvodem byla velká potřeba peněz USA kvůli válce ve Vietnamu a mezinárodní měnové krize byly již predikovatelnými opakujícími se akcemi od 60.let
- 70. léta nepredikovatelné globální inflace, podporované progresivní devalvací dolaru, jednotkou výměny ropy
- strach u inflace a z devaluace dolaru
- v 70. letech tedy kolaps bretton woodu, role ropy a zvedání cen za ropu
- **výsledkem je to, že státy už nemají kontrolu nad penězi**
- bohatnutí OPEC
- není jasné co je základem pro eurodolarový bankovní kredit, nejsou to komodity ani státní moc, kredit je založena na půjčkách
- půjčky offshorových bank, které nahrazují domácí banky
- Banky vynalezly formu pojištění proti nesplacení, na kterou doufají. Každý úvěr je rozdělen mezi konsorcium až 200-300 bank. Pokud by byl tento úvěr prohlášen za nesplacený, banky by uplatnily nárok na veškeré zahraniční aktiva dané země, včetně veškerého jejího exportu.
- peníze se staly komoditou která je spekulována velmi spekulativním způsobem, kredit není zakotven v reálných hodnotách ani státem vyrobených penězích
- mezinárodní finanční krize

Role barteru

- barter dlouhodobě tvořil základ obchodu mezi národy východního a západního bloku, od doby, kdy bolševici vyvedli Rusko z mezinárodního systému komoditně založených měn.
- Dnes země Třetího světa, kterým chybí dolary na účast v běžném obchodě, uzavírají mezi sebou barterové dohody. Největší z těchto dohod dosud je obchodní dohoda mezi Nigérií a brazilskými výrobci, která se týká nigerijské ropy a brazilských výrobků, a to přes několik let."-
- > barter tvoří asi až 8-10% světového obchodu, polovina z toho jsou zbraně, barter tak zatím není hrozbou pro monetární systém
- > populární také u Mormonů
- > LETS (Local Exchange Tradins System) - komunitní výměna zboží, vyměňují v tzv. Green dolarech které jsou alternativou k federálním dolarům - kredit a dluh jsou vždy vybalancovány a každý může nahlížet na bankovní záznamy jiného člena
- > v minulosti v časech velké deprese buck skin dolary tištěné do kůže jelena
- barter je méně zranitelný vůči inflaci než obchod ve státem založených měnách

2, ideové zdroje role peněz

- neměcká monetární teorie - Knapp - state theory of money (1924) a Simmel ve Philosophy of money (1978), Weber v Economy and society (1978: 116-93) — vychází z Knappa a z chartalismu (hodnota daná zákonem) a metallismu (hodnota odvozená od ceny kovu), díky němu se krystalizuje opozice mezi komoditou a tokenem v historii monetární teorie.
- Knapp sám byla anti - metallista, dle něj byly peníze hodnotou danou zákonem, věřil, že peníze byly standartem kreditu jež vytvořil stát a že svoboda státu mánevrovat se svou monetární politikou by neměla být restriktována zahraničním systémem zakotveným v nekonečné výměně zlata.
- Běžná intelektuální dědictví Knappa, Webbera a později Polanyiho byla Kantova dialektika formy a obsahu (jako základ vztahu mezi myšlenkovým konstruktem a materiální substancí).. **Formální a substantivní racionalita v konfliktu**
- V kontinentálním sociálním myšlení byla tato analytická distinkce později využita k odlišení mezi
 - 1, na jedné straně sebevědomou racionálností zákonů a trhů vytvořených státem (formalistů)
 - 2, anonymním každodenním vlivem zvyklostí, jejichž síla byla předpokládána jako odvozená od starých mechanismů kolektivního přežití. (substantivisté)
- -> Polanyi tuto distinkci rozpracoval do formální- substantivní debaty, která byla zásadní pro ekonomickou antropologii v 60. a 70. letech
- - peníze jako základní kategorie pro ekonomii ve společnosti

Další přístupy k penězům

- - peníze jako základní kategorie pro ekonomii ve společnosti
- - Simmel reflektuje pozici jako německý liberál - pro něj peníze zapouzdrují všechny hlavní prameny sociálního života - neexistuje základní kontradikce mezi kapitalismem a společností, jak Marx a Weber popisovali
- - první zásadní rozdělení na dvě teorie, z Kantovy analýzy mezi formou a substancí, která utvořila evropský diskurs
- - 3 teorie které vidí peníze jako komoditu která je subjektem pravidel na soutěžících trzích - “token teorie” - peníze jsou symbolem něčeho nehmotného, aspekt lidské agency
- peníze lokalizují hodnotu v občanské společnosti,
- peníze jsou pouze věc s funkcí a cenou, politická praxe je podstatná

3, Malinowského Trobriandské ostrovy

- V díle Argonauti západního Pacifiku (1922) Malinowski zdůrazňuje kontrast mezi kulou a gimwali v Trobriandské ekonomii
- Kula je ceremoniální výměna darů (osobních ornamentů) a nese s sebou velkou sociální prestiž – je ztělesněním ŠTĚDROSTI
- Gimwali je “nedůstojné smlouvání, individuální výměna”; jeho sociální význam je minimální a často doprovází kulu, možná pod jejím deštníkem.- ztělesněním SOBECKOSTI
- -> tyto dva druhy výměny jsou spolu v kontrastu
- 7 typů transakcí od čistého daru po obchod - od ceremoniálního barter po obchod čistý a jednoduchá
Ostrovníci a vnitrozemské vesnice na Kiriwina mění ryby za yamy a zeleninu, umožňují divizi práce mezi rybařím a zemědělstvím, typy výměn wasi (zpožděné dávání a oplata) a vava (výměna probíhá simultánně))
- ceremoniální výměna jako zajištění míru
- Takže, i když v trobriandské ekonomice nejsou mince, obě strany mince mají své protějšky v místních ekonomických institucích. Existuje politická autorita a existují trhy určitého druhu. Jejich interakce je flexibilní v souladu s proměnlivými podmínkami ovlivňujícími obchod.
- **Cennosti Kuly Jsou zjevně symboly mezilidských vztahů, sofistikovaným prostředkem pro hodnocení politického kreditu v nestabilním prostředí obchodu a válek mezi komunitami.**

Co z toho plyne?

- Potřebujeme vědět, na jak pevném základě spočívají peníze - na komoditách, státech nebo čem jiném? Věřím (Hart), že jádro odpovědi spočívá v pohyblivé hierarchii úvěrových vztahů, které tvoří moderní trhy - méně podstatný základ než většina z nás je ochotna přijmout.
- V tomto ohledu je naše kultura, s plastovými kartami, blíže kula prstenu Malinowského než klasickým mincím nebo devatenáctému století experimentu s měnou krytou zlatem, který tak mnoho ovlivnil moderní západní přístup k penězům.

Peníze dle Blocha a Parryho (1989)

- peníze a jejich role ve společnostech
- enormní kulturní variace v tom, jak jsou peníze symbolizovány, ve smyslu jejich produkce, spotřeby, cirkulace a výměny
- literatura o “primitivních penězích”
- abychom porozuměli přístupu k penězům v dané společnosti, je potřeba chápat kulturní matrix ve kterém jsou inkorporovány

Význam peněz v "tradičních", předkapitalistických ekonomikách.

Jak peníze mění jejich společnost – kmen Tiv v Nigérii (Buhannan a Buhannan), nebo symbol d'ábla v Jižní Americe (Taussig), Malay rybáři v Malajsii (Firth) např. ale i další příklady adaptace peněz do kosmologie

Indie peníze byly už dříve společně s komoditami

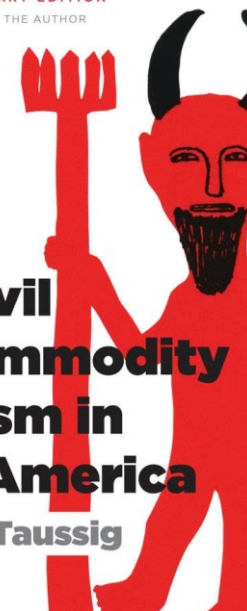
"Original, acute, and admirable."

—The New York Review of Books

THIRTIETH ANNIVERSARY EDITION
WITH A NEW CHAPTER BY THE AUTHOR

**The Devil
and Commodity
Fetishism in
South America**

Michael T. Taussig

Role peněz obecně

- Simmel - peníze jako prostředek svobody, podmínka pro rozšíření individuální osobnosti a expanze důvěry, ale zároveň hrozba pro morální pořádek
=> všechny přístupy v kulturní tradici vypadají, že se shodnou na tom, že peníze jsou nesmírně mocným agentem pro sociální a kulturní transformace -> mají sílu vytvořit revoluci ve společnosti a kultuře
- hrozba fetišizace peněz = Marx a Simmel
- Výzkum role peněz pro dynamiku společnosti
- Simmel (1978) peníze podstatné pro rozvoj kognitivního světa, který teď obýváme, protože pomohly podpořit racionální kalkulaci ve společenském životě a podpořil racionalizaci charakteristickou pro moderní společnost; zatímco jiní ve stejném duchu viděli peníze jako základ abstraktního myšlenkového systému.
- Peníze více jako reflexe ostatních strukturálních funkcí moderní ekonomie a společnosti
- Simmel - **peníze jako prostředek svobody, podmínka pro rozšíření individuální osobnosti a expanze důvěry, ale zároveň hrozba pro morální pořádek**
- => všechny přístupy v kulturní tradici vypadají, že se shodnou na tom, **že peníze jsou nesmírně mocným agentem pro sociální a kulturní transformace -> mají sílu vytvořit revoluci ve společnosti a kultuře**
- hrozba fetišizace peněz = Marx a Simmel
- Role peněz pro dynamiku společnosti

Debata substantivisté vs. formalisté

- **Karl Polanyi (1957, str. 243-256) Trade and Market in the Early Empires a Velká Transformace (1944/2006)**- zkoumá vývoj moderního kapitalistického trhu z předchozích systémů, snaží se porozumět s využitím děl jiných autorů jak fungují ekonomiky v nezápadních spol. , s využitím příkladu ze západní společnosti
- **Debata ustanovila ekonomickou antropologii jako obor**
- Předmětem je monopol na moc a vědění mezi ekonomy formalisty a antropology substantivisty
- Okolo roku 1950, kdy byla EA převážně deskriptivní a popisovala, jak různé kultury žijí
- Spor mezi ekonomstvem a antropoložstvem
- První zmínky o debatě v Malinowského ekonomii Trobriandských ostrovů při kritice západní ekonomie (1935)
- Debata o tom, jestli modely západní ekonomiky mohou být použity pro studium tradičních ekonomí v nezápadních společnostech (1941 debata mezi antropologem Melville Herskovitz a ekonomem Frank Knight)

Základní postoje F-S debaty

- Antropologové: „Jiné kultury musí být chápány ve svých vlastních termínech“ -> relativisté: všechny kultury jsou navzájem tolik odlišné, že není možné všechny zkoumat nástroji západní vědy
- Ekonomové: „Musíme vybudovat obecné modely všeho lidského chování ve všech kulturách“ -> univerzalisté: veškerá lidská zkušenost je v podstatě stejná a může být pochopena pomocí objektivních nástrojů, které jsou univerzálná
- F-S nejsou nutně v opozici
- Substantivisté porovnávají společnosti, zatímco formalisté jedince

Substantivisté

- Relativistický model: ekonomie je založena na anprosto odlišných principech v odlišných společnostech a každý systém musí být pochopen ve svých vlastních termínech
- George Dalton, Marshall Sahlins, Karl Polanyi
- Pracují INDUKTIVNĚ, snaží se generalizovat z pozorování jednotlivého
- Ekonomie je druh lidského jednání který je zakotvený v různých sociálních institucích v různých druzích společností

Polanyi

- Dva významy slova ekonomický, oba jsou spojeny pouze v moderním kapitalismu, pouze v něm je ekonomický systém substantivní spojen s formálním
- Formální – studie racionálního rozhodování, ekonomická logika
- Substantivní – materiální činy způsobu obživy
- 3 základní způsoby, kterými společnost integruje ekonomiku do společnosti.
 - 1, Reciprocita: vzájemný smysl pro povinnost a identitu
 - 2, Redistribuce: systém s centrální autoritou
 - 3, Výměna: je kalkulovaný obchod, v různých variantách (tržní výměna s penězi)

Různé kombinace těchto 3 způsobů jsou ve všech společnostech, ale v každé jedna převládá

Výhrady/alternativy k substantivismu

- Ekonomie je vždy zakotvena v různých sociálních institucích
- Ekonomie je subsektor společnosti, není vůbec zakotvena
- Společnost je zakotvena v ekonomii, ne naopak
- Ekonomie je zakotvena v každé společnosti jinak, neexistuje žádné „typy“
- Ekonomie není ani sektorspolečnosti ani typ chování – naopak je přítomná ve veškeré lidské činnosti

Formalisté

- Hnutí propagující více precizní a „vědecké“ teoretizování a metody. Chtěli antropologii přetvořit tak, aby více připomínala částicovou fyziku
- Práce v terénu testuje univerzální zákony místo výzkumu jednotlivých případů
- Robbins, Bruling, Harold Schneider, Edwath Lelair, Fran Cancian...
- Logické zdůvodnění prostřednictvím individuálního posílení se na formování kolektivní kultury, racionální volba
- Všechny společnosti mají racionální uvažování a omezené cíle a prostředky
- Formální metody fungují ve všech společnostech, je potřeba je přizpůsobit konkrétním specifikům každé společnosti
- Pracují DEDUKTIVNĚ – popisují každou situaci jako příklad obecného pravidla lidského chování
- Zaměřují se na ekonomické rozhodování a volbu, snaha racionalizovat jednání, porozumět lidem
- Ekonomická racionalita maximalizujícího individua je k nalezení ve všech společnostech, ve všech druzích jednání

Výhrady k formalistům a jejich racionální hypotéze

- existují jiné druhy racionality než racionalita maximalizujícího zisku a lidé mohou být iracionální nebo neracionální
- Ekonomická racionalita je přítomna pouze při určitých druzích chování nebo mezi určitými sociálními skupinami
- Ekonomická racionalita, tak jak je definována ekonomy, nemůže být nikdy dokázána
- Ekonomická racionalita je přítomna pouze v určitých druzích společnosti

Vliv debaty na pozdější texty

- Idea toho, že ekonomické aktivity jsou hluboce vložené a ponořené ve všech typech institucí se stala rozšířenou a uznávanou
- Některé druhy ekonomické analýzy jsou založeny na předpokladech reality a minimalizace námahy a jsou užitečné pro porozumění nekapitalistických a nezápadních civilizací
- Ekonomové začínají chápat, že existují různé druhy kapitalismu a že v každé kultuře funguje kapitalismus jinak

Rozdělte se prosím na dvě poloviny

- Půlka u okna jsou substantivisté a půlka u dveří jsou formalisté, snažte se přesvědčit o své perspektivě ekonomické antropologie navzájem.

Zdroje

- Z kurzu
- Uvedeny v prezentaci
- <https://www.kurzy.cz/ekonomika/svet/>